4. ÜNİTE: BEŞERÎ SİSTEMLER VE SÜREÇLER

KONU-1: NÜFUS DİNAMİKLERİ

a. Nüfusun Tarihsel Değişimi ve Geleceği

Mevcut bilgilere göre dünyanın bilinen en eski yerleşmelerinden biri olan Çatalhöyük, Konya'nın Çumra ilçesinde neolitik Dönem'de yaklaşık 9.400 yıl önce kurulmuştur. Yerleşik hayata geçilen bu dönemde avcı-toplayıcılıktan vazgeçilerek tarımsal faaliyetlere başlanmıştır. Teknolojik ilerleme, gıda üretimi ve sosyoekonomik gelişmeler sayesinde hayat şartları iyileşmiş; ortalama ömür uzamıştır. Bu gelişmelere bağlı olarak Çatalhöyük'te nüfus hızla artmıştır. Bulgulara göre kentin en kalabalık olduğu dönemde yaklaşık 8.000 kişinin burada yaşadığı tespit edilmiştir. Çatalhöyük'teki nüfus artışı üzerinde farklı bölgelerden gelen göçün etkisi olmuştur. Kaynakların yetersiz kalmasının yanı sıra kuraklığın insanların bu yerleşmede hayatını idame ettiremeyecek kadar artması göçe neden olmuştur. Bu durum, Çatalhöyük yerleşmesindeki nüfusun önemli ölçüde azalmasına ve zamanla başka yerleşmelere dağılmasına yol açmıştır.

İnsanlık tarihi boyunca dünya nüfusu genellikle artış eğiliminde olmuştur. İnsanlık tarihinde nüfus artışında üç büyük sıçrama dönemi yaşanmıştır.

1. Sıçrama Dönemi: Yaklaşık 1 milyon yıl önce insanların çeşitli aletleri icat etmesiyle başlamıştır.

2. Sıçrama Dönemi: Dünya nüfusundaki ikinci sıçrama yaklaşık 10 bin yıl önce yaşanmıştır. Neolitik Dönem adı verilen bu süreçte insanlar tarımsal faaliyetlere başlayarak yerleşik hayata geçmiştir.

3. Sıçrama Dönemi: Bilimsel gelişmeler ve Sanayi Devrimi'nin etkisiyle gerçekleşmiştir. Bu dönemde tıp alanında önemli ilerlemeler kaydedilmiş, beslenme ve sağlık koşulları önceki döneme göre iyileşme göstermiştir. Bütün bu gelişmeler sonucunda ortalama yaşam süresi uzamış, ölüm oranları düşmüştür.

Nüfus Artış Hızı: Bir önceki döneme göre nüfustaki artış veya azalış oranıdır.

Dünya Nüfusunun Geleceği

Dünyanın nüfuslanma sürecinde teknolojinin gelişmesiyle insan ömrü uzamıştır. Ortalama insan ömrünün uzaması nüfus artışını da beraberinde getirmiştir.

Nüfus Projeksiyonu: Dünyanın veya bir ülkenin nüfus miktarı ve nüfusun yapısal özelliklerine göre yapılan tahminlere nüfus projeksiyonu adı verilir.

b. Nüfusun Dağılışı ve Hareketleri

Dünyada nüfusun dağılışı, nüfus artışı ve sosyoekonomik gelişmelere bağlı olarak değişmiştir. Bu dağılış, kıtalar ve ülkelerin yanı sıra ülke içinde de farklılık göstermiştir. İnsanların her yere aynı yoğunlukta yerleşememesi, bazı yerlerde nüfus yoğunluğunu artırırken bazı yerlerde nüfusun seyrekleşmesine yol açmıştır. Bu durumun ortaya çıkmasında doğal, beşerî ve ekonomik faktörler etkili olmuştur.

Nüfus Yoğunluğu: Bir bölgenin ne kadar kalabalık veya seyrek olduğunu ifade etmek için kullanılır.

Nüfusun Dağılışını Etkileyen Faktörler	
Doğal Faktörler	**Beşerî ve Ekonomik Faktörler**
• İklim • Yer şekilleri • Yükselti ve eğim • Su kaynakları • Toprak özellikleri • Bitki örtüsü • Okyanus ve deniz kıyıları • Doğa kökenli afetler	• Tarım • Sanayi • Ulaşım • Turizm • Tarihî ve dinî nedenler • Madencilik • Siyasi nedenler ve nüfus politikaları • Göçler • Beşerî afetler

Göç

İnsanların bulundukları yerden doğal, ekonomik, sosyal, siyasal ve kültürel nedenlerle başka bir yere hareket etmesidir. Türkler, MÖ 1500'lerde başlayıp MS 800'lere kadar devam eden bu göçlerle farklı bölgelere yayılmıştır. **Türkistan'dan yapılan Türk göçlerinin başlıca nedenleri şunlardır:**

• İklim değişikliği sonucunda artan kuraklık nedeniyle otlakların azalması
• Bölgedeki doğal kaynakların mevcut nüfusun ihtiyaçlarını karşılayamaması
• Çinliler ve Moğollar tarafından yapılan baskılar, savaşlar ve siyasi anlaşmazlıklar
• Yeni yerler keşfetme isteği

Mübadele Göçü

Ülkeler arasındaki anlaşmalar doğrultusunda gerçekleşen mübadele göçleri zorunlu olarak yapılan tarihsel göçlerdir. Lozan Barış Antlaşması'yla Türkiye ve Yunanistan arasında nüfus mübadelesi protokolü imzalanmıştır.

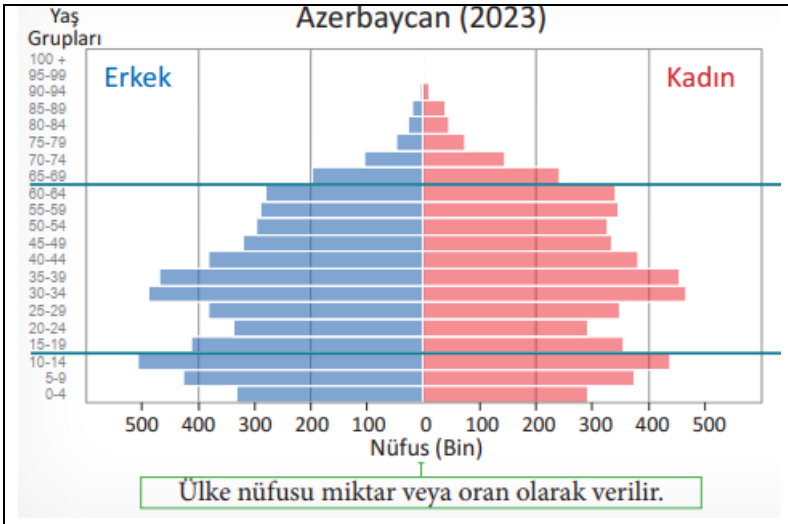
Beyin Göçü

İyi eğitim almış, nitelikli insanların kendi alanlarında çalışma olanağı bulmak, daha yüksek kazanç sağlamak ve hayat şartlarını iyileştirmek amacıyla başka ülkelere yaptıkları göçe beyin göçü denir. Aziz Sancar'ın göç hikâyesi, beyin göçünü anlamak açısından iyi bir örnek teşkil eder.

c. Demografik Dönüşüm Süreci ve Nüfus Piramitleri

Ülkelerin nüfus özellikleri birbirinden farklılık gösterir. Nüfus miktarı, nüfus artış hızı, doğum ve ölüm oranları, nüfusun yaş gruplarına göre dağılımı, eğitim durumu ve ortalama ömür bu farklılıkların başında gelir.

Nüfus Piramitleri Nasıl Okunur?

<table>
<tr>
<td>
</td>
<td>65 yaş ve üstü, yaşlı nüfustur. Gelişmiş
ülkelerde ortalama yaşam süresi uzundur. Yaşlı nüfusun toplam nüfus içindeki oranı fazladır.</td>
</tr>
<tr>
<td></td>
<td>15-65 yaş, aktif nüfus veya çalışma çağındaki nüfustur. Gelişmiş ülkelerde
aktif nüfus fazladır.</td>
</tr>
<tr>
<td></td>
<td>0-14 yaş, çocuk nüfustur. Gelişmekte olan ülkelerde piramit tabanı geniş, genç nüfusun toplam nüfusa oranı fazladır. Nüfus artış hızının az olduğu ülkelerde piramit tabanı dardır.</td>
</tr>
</table>

Demografik dönüşüm modeli, bir ülkenin doğum ve ölüm oranlarına göre şekillenen mevcut nüfus artışını dikkate alarak o ülkenin bu modeldeki beş gelişim aşamasından hangisinde olduğunu belirlemeye dayanır. Ülkelerin sosyal ve ekonomik politikalarının nüfus üzerindeki etkisi buna göre açıklanır.

Doğal Nüfus Artışı: Doğum ve ölüm oranları arasındaki farka bağlı olarak meydana gelen artıştır.

Demografik dönüşüm modeli, sanayileşme öncesi ve sonrasındaki sosyal ve ekonomik süreçlerin nüfuslanma üzerindeki etkisi dikkate alınarak geliştirilmiştir.

c. Nüfus Politikaları

Ülkelerin nüfusun yapısı, dağılışı, nitelik ve niceliğine yönelik aldığı karar ve uygulamalara nüfus politikası denir. Nüfus politikası çerçevesinde geliştirilen uygulamalar; kritik nüfus değişkenlerini etkileyerek ekonomik, sosyal, demografik, siyasi ve millî hedeflere ulaşılmasını sağlar.

taktiksosyal

Demografik Fırsat Penceresi: Bir ülkede çalışma çağındaki nüfus oranının bağımlı nüfus (çocuk ve yaşlı) oranından daha yüksek olduğu dönemdir.

Nüfus politikalarında temel hedef, nüfusun artış hızının düzenlenmesidir. Ayrıca nüfusun yapısı ve dağılışına ilişkin hedefler de nüfus politikasının önemli bir bileşenidir. Doğum ve ölüm oranları, nüfusun yaş gruplarına göre dağılışı, eğitim düzeyi, savaş, salgın hastalık, göç, kentleşme ve ekonomik faaliyetlerde insan gücüne duyulan ihtiyaç nüfus politikalarının belirlenmesinde etkilidir.

Ülkelerin Uyguladığı Farklı Nüfus Politikaları

- **Nüfus Artış Hızını Azaltma:** Gelişmekte olan ülkelerde doğum oranlarının yüksek olması nedeniyle eğitim, sağlık gibi sosyal hizmetler yetersiz kalmaktadır. Bu sebeple Afganistan, Pakistan, Hindistan gibi ülkeler nüfus artış hızını azaltmaya yönelik planlama yapmalıdır.
- **Nüfus Artış Hızını Artırma:** Gelişmiş ülkelerde eğitim seviyesi, kentleşme oranı ve kadınların iş hayatına katılımının yüksek olması doğum oranlarının azalmasına neden olur. Nüfus artış hızının düşük olması; genç nüfus oranının azalmasına, yaşlı nüfus oranının fazla olmasına ve çalışma çağındaki nüfusun giderek azalmasına yol açar. Yaşlı nüfus oranının artması, iş gücü açığına neden olarak ülke ekonomisini olumsuz etkiler. Bu sebeple Almanya, Japonya, İsveç vb. gelişmiş ülkeler; nüfusu artış hızını artırmaya yönelik politikalar uygulayarak nüfusun azalmasının neden olduğu sorunları en aza indirmeye çalışır.
- **Nüfusun Ülke İçindeki Dağılışını Düzenleme:** Bazı ülkeler, nüfusun ülke içinde dengeli dağılmasına yönelik politikalar geliştirir. Bu kapsamda nüfusun büyük kent merkezlerinden küçük kasaba ve köylere dağıtılması için çalışmalar yapılır. Kanada, Endonezya, Avustralya, Norveç, Çin ve Hindistan'da nüfusun ülke içindeki dağılışına yönelik politikalar uygulanmaktadır.
- **Demografik Yapıyı İyileştirme:** Gelişmekte olan ülkelerin doğal kaynak potansiyellerini kullanabilme ve ekonomilerini geliştirebilmeleri için mevcut nüfusun eğitim, sağlık ve istihdam özelliklerini daha iyi hâle getirmeye yönelik politikalar uygulamaları gerekmektedir. Geliştirilmek istenen özellikler; sağlık hizmetleri, okuma yazma oranları, eğitim seviyesi ve istihdam durumudur. Ayrıca bu nüfus politikasıyla sanayi ve hizmet sektöründe çalışanların sayısı artırılarak nüfusun ekonomik faaliyet türlerine göre dağılışının düzenlenmesi amaçlanmaktadır.
- **Göç Politikası Belirleme:** Çalışma çağındaki nüfus oranı yetersiz, iş gücü ihtiyacı fazla olan ülkeler nüfus politikalarına göç almaya yönelik uygulamaları dâhil eder. Almanya, Katar, ABD, Kanada ve Avustralya göç alma politikası uygulayan ülkelere örnektir.

Türkiye'nin Nüfus Politikaları

Nüfus artış hızı ve doğum oranları, Cumhuriyet'in ilanından günümüze kadar siyasi, sosyal ve ekonomik gelişmelerden etkilenmiştir. Nüfus politikaları da doğum oranlarındaki değişim ve nüfus artış hızına göre belirlenmiştir. Türkiye'de nüfus artış hızı, 1935 yılından günümüze sürekli değişmiş ve nüfus politikalarının belirlenmesinde etkili olmuştur. Nüfus politikaları, sadece nüfus artış hızını kontrol etmeyi hedeflememiştir. Nüfus politikaları; aynı zamanda Türkiye'nin kalkınma hamlelerini gerçekleştirmeyi, toplumun refahını artırmayı, nüfusun nitelik ve niceliğini geliştirmeyi de amaçlamıştır.

DİKKAT: TÜİK'in görevi ekonomi, demografi, çevre, bilim, teknoloji gibi alanlarda ülkemize ait resmî istatistik verileri toplamak, değerlendirmek ve analiz ederek yayımlamaktır.